

Diverse kommentarer af P. Ingolf Christensen – i forskellige bøger/hæfter

1890 (ca.): Ifølge Ingolf Christensens notater, hed den første lærer i friskolen, Mortensen, - og den første lærerinde var Marie Dalgaard (datter af garver Dalgaard). – Ingolf Christensen skriver i sine notater, at lærer Pedersen, som Skjern "Gennem seks hundrede år" havde glemt denne lærer Mortensen. – På dette tidspunkt var der i friskolen kun to klasser. – Ingolf Christensen husker tydeligt den morgen, hvor Edsen-Johansen og hustru kom ind i klassen sammen med lærer Mortensen. Lærer Mortensen holdt morgenandagten. Efter andagten var det Johansen, der satte sig ved katederet og læste vore navne op efter protokollen. Der var jo tre årgange i klassen, idet der kun var to klasser.

Jeg kom ud af skolen efter konfirmationen i 1897, 14 år gammel. Johansen havde været hos far og anbefalet ham, at sende mig til realskolen i Tarm. Jeg var en spinkel og lille fyr i den alder og far syntes, jeg var for spinkel til det hårde tømrerarbejde. Men jeg holdt på, at jeg ville være tømrer og lære at tegne huse osv. Far gik til sidst med på det og ventede vel, at jeg skulle blive træt af arbejdet. Jeg fik en forhøjning ved ved høvlebænken for at jeg kunne nå at være i rigtig stilling til arbejdet. Jeg har ofte været ked af, at jeg ikke gik ind på at tage til Tarm Realskole trods grusvejen og træskoene.....

Edsen Johansen flyttede fra Skjern til Jelling og vi her i Skjern, der holdt meget af ham, beklagede hans bortrejse. Han var vel nærmest det vi kaldte Grundtvigianer og det passede vel ikke de indremissionske kredse, der var meget intolerante og ønskede en indremissionsk leder af Byskolen. Men trods modsætningerne i den retning kunne Johansen godt lede et sangkor i Skjern Missionshus. Så vidt jeg husker, var Johansen også en kort tid sognerådsformand. Jeg er glad for, at jeg fik lov til at have ham som lærer i fire år. Jeg fik af og til besøg af ham, når han var her i byen på besøg. Han havde gerne sin skitsebog med og jeg måtte så også have min frem, og vi fik en god sludder om teknikken m.m. Jeg var med til hans begravelse. Jeg var for resten sendt dertil af Skjern Håndværkerforening. Edsen Johansen begyndte en slags teknisk Skole eng gang om ugen i vinterhalvåret. Og han forsøgte sammen med min far at få statstilskud til opførelsen af en teknisk skole, hvad staten ikke ville være med til. Jeg har for resten ansøgningen liggende mellem papirerne vedrørende Skjern Håndværkerforening. Edsen Johansen har også været med i det kommunale arbejde – så vidt jeg husker.

1963: I anledning af en interview, som redaktør P.... havde i 1951 med Koed Madsen – og trykt i årbogen i 1951 – skrev jeg følgende – ikke offentligt:

^Koed Madsen var i nogle år kasserer for Skjern Haandværkerforening. Jeg kom til at være sammen med ham i bestyrelsen – vistnok i 1915. Jeg arbejdede for at få teknisk skole i gang på en lidt anden måde end hidtil. Da vi skulle forsøge at få rejst en bygning, modsatte Koed Madsen og smed Lyder Andersen sig dette, idet de mente, vi først skulle have pengene samlet hertil. Det kunne vi jo se, ville vare længe, hvis det skulle nås ved foreningens egen opsparing, så meget mere som det var tabu, at tale om f.eks. tombola, som foreningen før havde haft. Af religiøse grunde ville flertallet i foreningen ikke være med hertil. Koed Madsen trådte ud af bestyrelsen og så blev det endelig til noget med arbejdet for teknisk skole. Ved at læse artiklen i årbogen kom jeg til at tænke på, om det var godt, om alle var indstillede som Koed Madsen. Hvad ville fremskridtene til forbedring af livsvilkårene forme sig undere en sådan tankegang? Jeg kan godt lide Koed Madsens indstilling over for penge. De giver ikke lykke, hvis de bliver mere end et redskab til at forbedre livsvilkårene og fremme de kulturelle værdier. Koed Madsen afvinder respekt ved at gå sine egne veje og ikke være afhængig af nogen. Det skal der jo også mod til. Han er ikke ryger. En dag jeg var inde at slå en sludder af med ham, viste han mig et apparat, han havde lavet til erstatning for ikke rygere, der godt kunne lide røgens lugt, men ikke ville suge den selv. Cigaren sættes i et rør, der var loddet på en lille

beholder, hvorpå der var anbragt en gummibold, der sugede røgen. Vi prøvede den og bustikken fyldtes med dejlig tobaksrøg. En god cigarrøg kunne Koed Madsen godt lide. – Jeg fik mangan ”sludder” med ham. Vi havde i hvert fald fælles interesse i at bevare så meget som muligt af det fra fædrene nedarvede, der havde blivende værdi.”

Maler Westergaard var kendt for sine ejendommelige taler, der var, som man siger ”hverken hoved eller hale ved dem”. Forhenværende husmand Kristiansen, Nygade, nabo til Westergaard (Per: Det var Marin Christensen, hvis kone døde i 1945 i Nygade 6), har fortalt et par, han var tilhører til. Den første var til Christensens kones begravelse. Westergaard var 82 år den gang. Ved sammenkomsten skulle han da også have noget sagt. Han begyndte med at sige: ”Jeg er nok nærmeste nabo, men af princip gik han aldrig ind i en vantros hjem, som følge heraf, havde han ikke været inde og besøge Johanne (Christensens kone), men han syntes, det var en fordel, at de kunne bede Fadervor sammen”. – Abelone Madsen, Nygade – det andet hus efter Westergaards – fyldte 90 år, og i den anledning var Westergaard som 96-årig inde og besøge Abelone og holdt også tale ved denne lejlighed. Han sagde blandt andet: ”Man siger i almindelighed, at vi alle er i samme båd, men det er en stor løgn, for dig og mig, Abelone er i den båd, der skal til himlen. Et tog går til himlen og et tog går til helvede.” – Han understregede, at han og Abelone var i det rigtige tog – det, der går til himlen.

Jeg ville gerne have hørt ham sige det, selv om det ikke forbavser mig, for han har altid stået for mig – lige fra drengedagene af – som en stor religiøs kværlant, der savnede logisk sans.

1957 (Artikel i anledning af Edsen-Johansens død i marts 1957):

Lærer Edsen-Johansen, der i sin tid var lærer ved Byskolen, ja, den første, efter at kommunen havde overtaget friskolen, der kun bestod i et par år, har været med til at præge udviklingen i vor by, idet han en kort tid var i sognerådet og ellers tog livlig del i arbejdet der udfoldede sig inden for det kulturelle samfundsliv. Det var jo ikke noget død by i religiøs henseende, at Johansen var kommet til. Her var alle afskygninger, og det har sikkert ikke været lige let, at balancere som lærer, når det gjaldt religionsundervisningen. Johansen ledede i mange år Indre Missions sangforening – et bevis på hans tolerance, der fra den anden side var så lidt af. Vi, der har været så heldige at have haft ham til lærer, tænker med tak i sinde på hans lærergerning. Han var med til at få vejgrøften i vestsiden lavet til gangsti og træerne plantet langs denne. Selv om han ikke fik lavet meget ved aftenskolen på grund af manglende støtte, så gav han dog stødet til, at arbejdet senere blev taget op. Den 28. januar 1899 skrev Johansen en ansøgning om statsstøtte til bygning af en teknisk skole. Denne ansøgning var skrevet på håndværkerforeningens vegne og underskrevet af daværende formand, Troels Christensen (min far). Johansen forlod desværre vor by seks år senere. Johansen var født 1862. Han kom her til Skjern i 1891, 29 år gammel. Han var dimitteret fra Jelling Seminarium og blev kommunelærer ved Jelling Skole i 1905 og her blev han til sin afsted. Han var udlært skibstømrer og sejlede som tømmermand til han begyndte på seminariet. Han var en alsidig begavet mand og udstyret fra naturens hånd med rige evner. Som underviser og opdrager, var han enestående. En ener, der gik sine egne vegne. Han begravde i stilhed i læ af den gamle historiske Jelling Kirke, mellem Gorms og Thyrs høje. – Jeg var til stede ved begravelsen, som repræsentant for Skjern Håndværkerforening. Han begravdes i dyb stilhed efter eget ønske. Hans kone var død nogle år i forvejen. – Edsen-Johansen skrevet Skjern-sangen til Skjern Håndværkerforenings 50-års jubilæum og det var også ham, som fik de fyndige ord på Dalgas-stenen prentet. – Okholm var ikke helt tilfreds med indskriften på stenen, hvad han giver udtryk for i jubilæumsskriftet for Bølling Herreds Landboforening. – Damslund i Bølling har Okholm været mester for og beboerne har da også rejst en sten ved de gamle mergelgrave. – ”Denne indskrift må da være efter Okholms ønske!”

1963 (Nedskrevet i 1963, men turen var den 26. september 1929):

Turen gik ud til Niels Kvembjerg i Bjørnemosen og deltagerne var forstassistent Bloch, Jens Rabjerg i Ganer, hvis far i sin tid købte rakkerkullen til nedrivning, - forsøgsleder Klitgaard, Borris, - lærer Aksel Knudsen, Realskolen – og jeg.

Den første biograf lå lige ved siden af missionshuset og var opført af træ. – (Var iflg. skitse af Ingolf Christensen beliggende på hjørnet af Finderupsvej og nuværende Tinghusvej – altså de sydlige side – Per.)

Pjalttenborg:

Når man kommer fra hovedvej 11 og drejer ind på Birkvej vest på, passerer man først den vestjyske længdebane, dernæst Frederik den syvendes høj – og så den gamle kongehøj. Og når vi så har passeret den, drejer vejen nogle meter længere i vest, mod syd – ned til Petersminde. På hjørnet – på den vestlige side af vejen – lå der et gammelt stråttækt lerhus – og på modsatte side lå ting- og arresthuset – men lidt sydligere. Af lerhuset er der ikke spor tilbage. Af tinghuset findes rester af et gulv (cement) fra én af de to celler, der fandtes. De to celler lå ved indgangen og sagfører Kiær fortalte mig, at besøgende på tinghuset kunne snakke med fangerne, når de kom ind i forstuen. Hvem der har bygget huset, ved jeg ikke, men det lå på Skjern Brogaards jord. For øvrigt har der været andre små huse langs vejen vest på. Det var jo hernede, Skjern by var, før banen og den nye vej, blev bygget. Hvor Pjalttenborg-navnet stammer fra, ved jeg ikke, men mon ikke det har været de unge mennesker fra herredskontoret, der her havde logi. Jeg ved fra kaptajn Kiær, at han og to andre boede her. Jeg reddede et fotografi af Pjalttenborg, hvor tre personer er med, men jeg husker kun de to navne, Kiær og Sabroe.

1966: Den 19. januar 1926 meddelte Provst Andersen mig, at jeg var valgt til konsulent for Provstiudvalget for Bølling og Nr. Horne Herreders Provsti og som sådan skulle med på kirkesyn i maj eller juni.

Sidste år – 1966 – var det altså 40 år, jeg har haft dette dejlige arbejde. Tre provster har jeg været med på tur med. Provst Andersen, Skjern, - Provst Gadegaard, Tarm og provst Jakobsen, Borris. – ”Jeg gled stille ud efter 43 års arbejde ved de gamle kirker. Jeg har lært meget ved dette arbejde.”

”Jeg var to år og ti måneder gammel, da min mor døde, 28 år gammel i 1886. – Mor og fru Moe døde af barselsfeber samme år. Jordemoderen var smittebærende, fortalte far mig.”

1969: Den 17. december 1969 var Ingolf Christensen hos datteren og svigersønnen, Gerda og Finn, på Zartmanns Plads i København. – Dagen efter var de bl.a. på Amalienborg. – ”Ja, det er sært at tænke på de mange timer, jeg selv har fået der. Først de omtrent 1½ år, så to gange indkaldt under første krig. Ja. Ca. to år er gået på den måde.”.

1970 – den 25. oktober 1970: (Ingolf Christensen er flyttet på Klokkebjerg):

”Nu falmer træerne i den gamle præstegårds have. Nu er det snart 70 år siden Moe og alle hans børn rejste til Sdr. Bjert ved Kolding, hvor jeg senere besøgte dem, da jeg i 1901 kom til Vejle. – Ak, ja. Nu er de alle borte drengedagenes kammerater: Misse, Olaf, Knud.....”

Følgende sendt til National Museet i 1955:

Min barndomsby er Skjern, hvortil jeg kom fra Herning, der er min fødeby. Jeg var da ca. 1½ år gammel og det var i året 1885. Siden har jeg haft fast bopæl i denne by. I ungdomstiden var der ca. 10 med ophold forskellige steder, men Skjern var hjemstedet jeg hørte til og min manddomsgerning blev udøvet i min barndomsby – den by jeg trods alt, hvad der så kan siges om den, holder af! – Her har jeg trådt mine barnesko og vore børn har også. Det er her minderne har rod. Minder på både godt og ondt – mest godt.

De er jo nemlig det gode ved minder, at det næsten altid er de gode, der holder sig længst – og de mindre gode, der bleges af tiden.

Jeg sidder med et kort foran mig. Det stammer fra tiden før den vestjydske jernbane blev lagt. På kortet er banen afstukket og på strækningen fra Skjern Aas gamle løb og til Stampebæk løber den i 1848 færdigbyggede nye landevej parallel med den afstukne bane. Mellem disse to færdselsårer findes på førnævnte strækning kun to ejendomme afmærket – beliggende ved en gammel vej. På kortet finder jeg ikke det gamle tinghus afsat og gætter derfor på, at banen er afstukket eller indtegnet på kopien af et kort fra omkring 1820. Skjern Stationsby var lige ”født” da jeg blev anbragt der sammen med mine forældre i foråret 1885. Jeg kan vel sige, at byen og jeg er vokset op sammen. Gadebilledet – om der kan tales om det – for 70 år siden, har levet sig op til en moderne bys gadebillede og det kan opleves i dag personlig af den, der kommer til vor by.

De tidlige drengedages ”gader” var Ringkøbing Landevej, Bøllingvej og Stauningvej. Vejgrøften var der til at begynde med og der førte små træbroer over den til indgangsdørene. Landevej med fire dybe hjulspor var belagt med lerblandet grus. Det støvede fælt, når vestenvinden for hen over vejen. Og i regnvejr var hjulsporene fyldt med vand – og for børn en yndet legeplads med papirbåde. Vejmanden med en stor messingplade på kasketten forsøgte at få vandet ledet til vejgrøften ved at grave render tværs over vejen. Efterhånden blev der ikke så lidt færdsel med store fragtvogne med 3 tommer fælg beslåede med svære jernringe. Disse vogne var hårde ved landevejene. Det var fragtmænd, der kørte mellem Skjern, Astrup og Videbæk. De kom tidlig om morgenen ned til de på banen stående godsvogne. Fragtmændene havde altid to store svære vogne koblet sammen og tre svære danske heste spændt for. Den ene hest trak ikke på hammelen, men trækselen var lagt på en krog fastsat til det højre forhjul. Det tog jo ca. fire timer at køre sådanne læs til det tre miles fjerne Videbæk. De bedede gerne i Astrup Kro. Hestene fik en mulepose med hakkelse og havre hængt for munden og kusken kom ind i krostuen for at få en genstand til de medbragte klemmer. Dagvognen mellem Videbæk og Skjern lavede jo også op på Bøllingvej. Vi syntes, at det var kønne heste dagvognskusken kørte med og de kunne løbe raskere end vi, og han kunne nå Videbæk på tre timer – og så endda bede i Astrup. Ringkøbing Landevej var bredere end Bøllingvej. Den var her fra stationen og ud til Alkjærsg Teglværk forfærdelig. Her kørte de store svære vogne med tre heste for mellem stationen og teglværket. Der kunne være indtil seks brede hjulspor derud. Heldigvis havde fodgængere efterhånden fået en sti lavet inde ved grøftekanten. Denne sti, der gik langs alle veje, var landevejs farende folk vel de flittigste til at holde ved lige. Hvor vejen var så dårlig, kunne man se dem komme i gåsegang – fire eller fem stykker. De var for resten daglige gæster især om vinteren. De første år var det jo ikke store strækninger af vejen man kendte. Der kom jo nogle lange stænger med visse mellemrum og den snor blev spændt, - og de blev ved ud ad landevejen, der hvor hjulsporene løb sammen. Vi prøvede at sætte øret til pælen og vi syntes, vi kunne høre det summe. Vi fik fortalt, at nu kunne man snakke gennem den tråd med folk – helt til Herning. – I 80-erne var der allerede butikker med mægtige store vinduer. Det syntes drengene i hvert fald. Nu i dag er det jo ingenting. – Hvad var det så, beboerne bestilte i de få huse, der i firserne lå langs landevejens grøfter. Hvor Bøllingvej gik fra Ringkøbingvej lå der på det nordlige hjørne et hus med afskåret hjørne med indgang og ”store” vinduer mod vest. Der boede en manufakturhandler, der havde afløst pjaltekræmmeren eller bissekræmmeren med kramkisten. På nordsiden og øst for manufakturhandlen havde en slagter til huse og derefter fulgte en rebslager, en skomager – alle med en lille butik med en enkelt stor rude, hvor de fremstillede produkter ventede på købere. Efter skomageren kom et hus med tre lejligheder, hvor der i vestenden boede en smed – i midten en tømrer og i østenden en murer (Østergade 7). I det næste hus boede en skrædder – og så var der ikke flere på denne side. – På sydsiden lå der på hjørnet et hus med takkede gavle. Gavlen mod Ringkøbingvej. Der boede en snedker og en maler. Huset øst for beboedes af en slagter. Nummer tre hus var træskohandel og idet fjerde, var der bygget bageri – tilbage

i gården. I det femte boede en rebslag og bagved lå en smedie. Både syd og nord for Bøllingvej langs Ringkøbingvej var der bygget huse med forretninger. Overfor Bøllingvej lå den første stationsbygning. Dette kan jeg ikke huske; men det er fortalt mig af sagfører Kiær, at han købte den gamle stationsbygning til nedrivning og opførte den igen – nu Bredgade 38. Den blev opført i 1886. Tinghuset indviedes af provst Vilstrup fra Borris 5. eller 6. september 1884 – iflg. Ringkøbing Amts Avis den 6. september 1884. Tinghuset nede ved Skjern Brogaard flyttedes i 1884 – det vil sige en helt ny bygning opførtes og står i dag som et eksempel på offentligt byggeri på den tid. Langs Ringkøbingvejen var der kun bygget på østsiden ned til tinghuset. Der var gæstgivergården, der lå omtrent lige overfor banegården, som i dag. Det var en lav skifertækt bygning og ser jo i dag i omfang ud, som dengang; men vinduerne er lavet om. Den karakteristiske kørestald er jo borte og avlsbygningerne samt keglebanen findes heller ikke mere. Der – bag kroens bygninger – var der have og den førnævnte smedje. Langt ude på marken byggedes en meget stor bygning med en mægtig stor skorsten. Ja – sådan er min barndomserindring. Den seksårige purk hængte ved far og så på, at han lavede svære døre og rum til grisene. En lille oplevelse fra den tid gør, at jeg husker dette så godt. Jeg så en mand komme rendende over markerne nede fra stationspladsen, hvor der var en masse mennesker forsamlet. Manden kom som sagt løbende hen til far og sagde til ham. ”Du må skynde dig at komme ned og stemme. Det vil hejsen knibe, at Clausager bliver valgt!” – Far smed værktøjet og skyndte sig sammen med manden ned til stationspladsen. Jeg tog naturligvis med. Og det kan nok være, at der var noget for knægten at se på. Jeg troede, de alle havde været for længe på kroen. De stod og råbte og strakte armene i vejret, samtidig med at de dampede af deres træpiber – lange og korte – imellem hinanden. Oppe på en forhøjning stod flere mænd og én råbte op i lang tid og nok én. Endelig blev der sagt et eller andet og mange strakte armen i vejret og holdt den der længe, indtil en mand på forhøjningen sagde noget til dem – og armene kom ned. Så blev der igen sagt noget, og så røg armene op igen og gik først ned, da manden deroppe sagde noget igen. – Efter alt dette spektakel kom far og tog mig i hånden, og vi vandrede op til det første svineslagteri i Skjern, der byggedes i 1889. Jeg kan jo fortælle, at det var et vælgermøde, jeg var med til. Mange historier er fortalt om disse vælgermøder, hvor en kaffepunch eller to kunne give en stemme. Det var en tribune, de ”udvalgte” stod på, og den har jeg senere set ved mangt et dyrskue eller vælgermøde. På det tidspunkt af Skjern Bys vækst kunne vejene eller gaderne snart løbes igennem. Vejgrøften på vestsiden var sommeraftnerne samlingsplads for byens læringe og svende, hvor der fortaltes historier, blev sunget sange med harmonikamusik til. Arbejdsdagen var jo fra seks morgen til syv aften. Man trak ikke i andet tøj. Forklædet og arbejdsblusen var hængt væk. Det nye tøj kom først frem om søndagen. Efterhånden som dagene og årene gik forandredes det hele efterhånden. Der var ikke noget med skilte om adgang forbudt eller uvedkommende forbydes adgang i drengedagene i Skjern. Derfor kom vi drenge – for kammerater var der jo heldigvis – rundt alle steder mere eller mindre velkomne. Var det på værkstederne kunne vi få lov at være der, når vi var artige. Ellers var svendene hurtige med en lussing og herrut med fyrene. Nede i nærheden af Tinghuset lå et lille stråttækt hus. På gavlen stod med jernbogstaver tallet 1852. Der boede en skomager Outzen. Indgangen var fra haven, der lå langs vejen med sagfører Kiær som nabo. Værkstedet havde to vinduer mod syd og et lille rum mod vest med vindue – altså butiksvindue mod vejen. I vinduet stod på en hylde altid nogle få par sko. I værkstedet var der en forhøjning langs vinduerne og et langt smalt bord i flugt med vindueskarmens bundstykke. Der var plads til to mand. Forhøjningen var vel en seks tommer høj, og der var plads til stolene. De var mægtig rare at sidde på – formet, som de var, efter legemsdelen, der skulle anbringes der de mange timer fra 6-19. På dette lille værksted var jeg ofte; men alene. Det var sådanne rare mennesker – især den lidt ældre svend, der altid kunne fortælle lidt om det arbejde, han var i færd med, - og hvem der skulle have de nye støvler eller sko, han havde på læsten. Det var ligefrem hyggeligt på skomagerværkstedet en vinterdagsaften, når petroleumslampen var tændt og den store vandfyldte kugle var hængt op i den passende højde, så lyset samledes om arbejdsstedet. Den lille lampe, hvor over pløkkene blev varmet efterhånden som skomageren

brugte dem og bankede dem i de akkurat afsatte huller i den hårde lædersål. Sylen, hvormed hullerne var lavede, stak han af og til ned i et stort stykke gult voks. Det gjorde arbejdet lettere. Midt imellem de to arbejdende skomagere, var der en balje til vand, hvori lædersålen dyppedes eller lå en tid. Når sålen var opblødt, tog han en almindelig stor – vi sagde altid kæmpesten – op på knæene og anbragte sålen derpå og hamrede med den lille skomagerhammer løs på læderet og formede det efter læsten. Mester havde altid grønt forklæde for, medens svendenes var blå. Der var bjælkeloft og under bjælken var hylden til læsterne og andet værktøj. De mange blanke jern og knive samt file var anbragt på væghylden over bordet ved hjælp af læderstrimler, der var slået på hylens kant, forskubbet, så der blev øjer til at stikke værktøjet i. Når fyraften kom, blev vandet skiftet i karret, hvor læderet blev opblødt og man vaskede sig i det nye vand; men lod det stå til læderet næste dag. Så var man jo fri for at rende ud til pumpen i den tidlige morgen. Og sæben skadede ikke læderet.

Den anden skomager boede i det tredje hus nord for Bøllingvej. Han havde værksted på loftet med tagvindue – et for hver arbejdsplads. Der var i reglen to svende og to lærlinge foruden mester. Der var mod gaden en meget lille butik med et udstillingsvindue. Nogle hylder og en lille disk. Butikken var 3x4 m. Da der var lærlinge og vi ofte kom flere derop, blev vi også tit jaget ud. Der var jo altid én eller anden, der ikke kunne styre sig og så kom spandremmen i gang. Den rem havde skomageren altid ved hånden. Den brugte han jo til at holde skolen på plads på sit knæ. – Der blev fortalt mig af én af de gamle svende, at deres knæ efterhånden blev så hårde af den meget banken på dem, at de kunne slå meget kraftig på selve benet, uden at de mærkede det. For resten kunne man på enkelte se, at de var skomagere. Nå – det får være nok om skomagerne.

Et andet sted, der var morsomt at aflægge besøg, var hos rebslagerne. Der boede to rebslagere på Bøllingvej – én på sydsiden og én på nordsiden – og endnu i dag kan jeg konstatere ved skellinjer, hvor de har gået. Vi drenge kunne jo få lov til at trække det store svinghjul, der trak fire spoler ved hjælp af en snor, der gik omkring svinghjulet og over de fire spoler. Snoren gik i en trekantet fordybning i hjul og polers kant. En svær jernkrog var fast anbragt i spolens hjul og kampen blev sat fast ved denne krog. Så gik rebslageren baglæns med en mægtig forsyning af hamp omkring livet og spandt en lang tynd line. Disse liner blev anbragt langs reberbanen på nogle pæle. Fagudtryk kan jeg ikke huske meget af; men jeg hørte tit ordene treslagn, fireslagn. Treslagn: Så var der tre liner, der blev fæstet til en krog og en slags kølle med tre dybe riller – én til hver line – anbragtes ved drivhjulet, og idet dette sattes i gang, gik rebslageren frem mod manden, der holdt linerne nede ved reberbanens ende. Kommet banen igennem var der et fint stykke reb, der yderlig blev gnedet med et stykke skind, så det blev fint glat. Reberbanen kunne være meget lang; men der var jo også plads der langt ud over de magre bruge agte. Efterhånden – og det varede ikke mange år – indskrænkedes pladsen ved udstykning og byggeri, så begge rebslagere måtte finde andre pladser. Én holdt længst ud – og flyttede langt ud på marken og byggede en meget lang lukket reberbane. Bygningen står endnu; men er for længst nedlagt som reberbane. Nu har skytteforeningen lejet noget af den til salonriffelskydning. Den ene rebslager beholdt butikken og solgte reb fra fabrikkerne. Der var en pibedrejer på Ringkøbingvej; men indenfor i drejerværkstedet nåede jeg aldrig. Der var lukket for nysgerrige og videbegærlige drenge med deres hvorfor og hvordan – og hvad skal det bruges til osv. Men den store flotte pibe, der hang højt udenfor butikken, beundrede vi ofte og i det lille vindue stod flotte piber af alle størrelser. Den gang var der salgsmuligheder for den slags. Alle havde – eller brugte lange pibe og grov tobak. Og når folk gik i byen, stak den lange pibe op af lommen. De gamle langskødte frakker med lang slidse bagtil var forsynede med to lommer – én til piben og én til næsekluden. Piben røbede sig altid med spidsen bagud, og til tider var næsekluden også synlig. I stuerne hang såkaldte pibebrædter med broderede tæpper hængende ned af væggen og på krogene hængte gerne fra tre til otte piber. Jeg har hos sagfører Kiær talt omtrent hundrede piber, hvoraf jeg nu gemmer to med sølvbeslag. Drejeren, der senere overtog den nu omtalte forretning, byggede på Bøllingvej og nedlagde pibeforretningen af religiøse grunde, men

fortsatte som trædrejer. Nu er den forsvunden. – Stenhugger og stenpikker i én person foruden nogle flere, der gav sig af med stenpikning – mest som fritidsbeskæftigelse – var også med i gadebilledet. De lagde piksten som fortov og rendesten, da vejgrøfterne efterhånden blev fyldt. Nu er det jo brolæggere – faglærte folk – der sørger for den slags arbejde. Det vi stadig kalder Møllepladsen har for nylig fået de gamle piksten fjernet. – Blikkenslageren havde også en lille butik og værksted oppe på loftet. Ved siden af ham holdt bødkeren til, og han havde travlt med tønder og kar, og der var gerne en tre eller fire mand i arbejde. To karetmagere med en tre eller fire mand hver. Et fag, som i dag fuldstændig er slået ud som håndværk. Da jeg begyndte min skolegang, var der kommen en klejnsmed til byen. Han begyndte sin virksomhed på Ringkøbingvej i et lille skur ved siden af karetmageren, og et stykke længere sydpå var der bygget et jernstøberi. Når jeg tænker tilbage på 90-ernes Skjern, er det hele tiden håndværket, der træder stærkest frem i billedet, og det er vel egentlig helt naturligt. – Staten anbragte en station på de bare agre omtrent midt i Skjern Aa deltaen, hvor bondesamfundets bopladser var anlagt ved engdragenes saftige græs langs de mange åer og bække, og hvor der mod øst og nord fandtes mægtige arealer uopdyrket jord i heder og moser. Disse folkløse skabte arbejdsmuligheder til de mange faggrene indenfor håndværket og den unge industri. Det var jo også de muligheder, der trak driftige folk til nybyggerbyen. Driftige forretningsfolk gled jo efterhånden ind i billedet. For resten er det jo ikke underligt, om jeg måske ser mere på håndværkets indsat i byens udvikling end på handelsmandens. Det bunder ikke i undervurdering af handelens og industriens store betydning for den udvikling, byen har haft og stadig er inde i; men udelukkende fordi håndværket mere håndgribeligt efterlader sig – og i menneskealdre fremover, synlige minder i form af bygninger, brugsgenstande osv. At det så er forretningsmanden, der ved sit købmandssnilde, har formået at skabe sig formue ved formidling af de ved håndens arbejde skabte ting, og derved fået råd til at sætte arbejde i gang med større fordringer til arbejdets kunstneriske kvalitet og værdi understreger jo kun, at håndværket er fulgt med ved at opfylde de krav, der stilles til den.

Det var et lille sidespring. Hvor højskolehjemmet nu ligger, lå der et bageri og konditori. Der var bagud bygget en lille sal og ovenover denne et atelier og nedenunder salen var der høj kælder med bageriet. Denne bager begyndte også vognmandsforretning og byggede en stor stald med plads til heste og vogne. Og det var en mand, der levede med i byens udvikling. Der var jo megen fragt at køre til oplandets købmænd og møllere. Der var handelsrejsende, der skulle ud til de samme folk. Der blev anskaffet landauer, kalechevogn, jagtvogn og charabanc eller fjedervogne, som der blev sagt om de vogne, der var forsynet med noget så moderne som fjedre – i modsætning til de stive arbejdsvogne. Når de handelsrejsende kom til byen, henvendte de sig til bageren, der også var vognmanden, om befordring. Var det vinter, så var det den lukkede vogn, der måtte holde for om den rejsendes firma ellers havde råd. Det var jo ofte flere dage ad gangen den vogn var ude. Der overnattedes jo i kroerne i oplandet. Når unge eller ældre skulle ud på en søndagstur enten til havet eller andet udflugtssted, så måtte charabancen i gang. Den kunne tage 10 eller 12 personer med. Så startedes kl. 5 om morgenen, og så kunne man være i Søndervig kl. 10, - og så kunne man være ved havet til kl. 6 aften – og hjemme kl. ca. 11. Der bededes i Røgind Kro eller senere hen i tiden i Schuberts Plantage, hvor der var pavillon, og hvor de kunne få kaffe formedelst 50 øre. – Jægerne i byen tyede også til vognmanden når de f.eks. skulle på klapjagt i Løvstrup, Lundenæs eller Dejbjerg Hede. Det var store dage for os drenge, når vi kunne komme med på klapjagt. Da måtte der jo flere vogne til. Vi drenge kom på charabancen og jægerne med bøsserne kørte med jagtvognen eller fjedervognen. De bønder, der var jægere, kom i deres fire-mands fjedervogne. Det kunne være koldt på sådan en køretur om efteråret. Men mere om klapjagt senere. Bøndernes såkaldte skavelvogne med hølåd på, var nogle stive køretøjer, hvor man på de ujævne veje blev mægtig rystet igennem. Jeg har flere gange som dreng været med på sådan en vogn til både Nymindesgab og Søndervig. Det var en streng tur for hestene; men vi drenge morede os kosteligt. Det kunne jo ske, at heste blev sky og

tog magten fra kusken og løb ”løbsk”, som der blev sagt; men det var jo sjældent, der skete alvorlige ulykker derved. Færdselsulykker have ikke fået et dagligt præg. Markedsdage kunne der nok tales om ”spirituskørsel”; men hestene er jo kloge dyr og de kunne jo i reglen klare begrebene for en lidt omtåget herre. Vognmanden og bageren i én person, kunne i øvrigt godt fortjene en epistel for sig selv, da han har været med til at sætte sit ganske bestemte præg på byen; men det kommer senere.

På østsiden af Ringkøbingvej og lige overfor jernbanestationen blev gæstgivergården – også kaldet kroen – bygget. Det er blevet mig fortalt, at bevillingen til at drive gæstgiveri og kro på denne plads var købt fra det nedbrændte Sorte Kro i Dejbjerg. Forstassistent Bloch har i Hardsyssels Aarbog, 34. bind (1940) side 75 skrevet, at Sorte Kro nedbrændte i 1859. Videre skriver Bloch, at kroen ikke havde kgl. Privilegium. Efter branden flyttedes kroen over til den nye landevej. Sorte Kros bevilling fik Skjern Gæstgivergaard, der senere købtes af A/S Skjern Missionshotel. Til at begynde med var kroen eneste beværtning i byen. Gæstgiveren havde ventesalsrestaurationen i forpagtning med ret til spiritusudskænkning og beholdt denne efter salget af kroen, så byens borgere kunne få en genstand der i togtiderne til stor forargelse for afholdsfolkene. Der lå en gård kaldet Nørre Kousgaard – på kortet står Nr. Kogsgaard. Når man hørte de gamle udtale navnet, ville man skrive Kovsgaard. Den lå, hvor nu gasværket står og på nuværende baneterræn. Dens jord strakte sig helt ned til Stampebæk. Denne gård købte to mænd af ejeren, Eske Søgaard. Han ville ikke beholde gården, da banen kom, for det var djævelens værk. De to købere, Jens Chr. Eriksen Karstoft og Niels Chr. Jensen i St. Kastbjerg i Bølling – ca. 4-5 km. fra Skjern, byggede kroen på noget af jorden. Foruden forbygning og kørestald og stald til fremmede heste, byggedes der bagud avlsbygninger. Jeg kan huske, at der var en 10 til 12 køer og flere heste. Vi legede meget derovre. Det var bare over Bøllingvej og lidt mark. Så havde vi høladen om sommeren og den lune stald om vinteren. Drengedagenes kromand var Finderups Jensen. Han havde bygget en lille sal og en keglebane. Den sidste var også et besøg værd, når mestre og svende om aftenen skulle have et slag kegler. Så kunne der tjenes en fem øre – højst en 10 øre – for at ”rejse kegler”. Det kunne for øvrigt også indbringe en lussing i tilgift, hvis én fædrene ophav opdagede, hvor knægten havde fået penge fra. De hang nemlig ikke på træer – de gode fem ører. Det var jo heller ikke lutter kønne eller fromme ord, der hørtes. Det var jo om ”en Horsens bajer”, der spilledes eller en kaffepunch. Og jo længere der spilledes – jo mere højroestet blev deltagerne. Det endte jo også af og til med et gevaldigt bravallerslag. Jeg mindes en aften, at det var én af smedesvendene. Jeg kendte ham godt fra værkstedet. Han kunne lige ordne dem. Dreng skal jo gerne mase sig ind, hvor der er mest at se til. Jeg var forbavset over, at et ansigt kunne stå for den behandling. Ganske vist blev jeg opmærksom på de blå øjne dagen derpå, så helt uden mærker slap de ikke. Kaffepunchene kunne fås for 10 øre pr. styk – eller 12 for en krone. En bajer formedelst 7 øre. Brændevinsflasken blev sat på bordet, så man bestemte jo selv, hvor stærk punchen skulle være. På bordet (skænken) stod tobaksdåse og udrydningskasse, så den lange pibe kunne få en frisk stop. Der var naturligvis – som i dag – flere stuer. Fra kørestalden trådte man ind i ”æ skænkstou” med et langt bord, vægbænk og stole, spytbakker med fint tilklippet papir og hvidt sand over papiret, så de, der havde munden fuld af Ringkøbing Kardus, kunne ”blærpe” noget af sovsen ud der, i stedet for på det hvidskurede med hvid sand bestrøede gulv. – Her sad fragtkuske, grisehandlere, farende svende og de, der havde ærinde til dagvognskusken. Her var samlingsstedet for den løse handels folk. På den nordre side af hovedindgangen var den fine ”stouw” med klunkemøbler. Her samledes byens mestre og de første bestyrelsesmøder for håndværkerforeningen holdtes her. Var der mange handelsreisende, blev kromandens private spisestue taget i brug. Mange historier er der fortalt om livet her. Denne kro blev et stridens æble i den opvoksende by. Der var naturligvis svage sider at pege på; men den udfyldte dog en nødvendig plads i det daglige pulserende liv. For svage karakterer kunne det blive – og blev det også – til ulykke og fortræd. Der var jo megen kortspil og dette sammen med spiritus, kunne jo af mindre hæderlige

borgere udnyttedes til egen fordel. Der var folk, der grundlagde deres formue ved spil og forstod at trække sig tilbage i rette tid.

Selv om jeg ikke kender ret meget til det såkaldte Bomhus, så vil jeg dog nævne det, jeg ved herom. Landevejen, der byggedes færdig hertil i tiden mellem 1848 og 1864 og afløste den gamle kongevej og dermed også afløste Skjern Brogaards brotold, gjorde det nødvendigt at bygge ny toldsted for brotolden. Den nye stråttækte længe med kørestald blev kaldt Bomhuset. Der kunne vist fortælles en del om denne brotold, den forpagtning og dens ophør, men det vil kræve en del arkivstudier. Men manden, der havde gæstgiverbevillingen, købte ejendom oppe i byen i 1892 og tog bevillingen med til det nye sted. Ejendommen han købte, er i dag Grønlunds Hotel. Da Bomhusmanden købte det lille hus, blev der af Landboforeningen drevet såkaldt Landbohjem sammen med en indkøbsforening – vel det vi idag kalder Brugsforening. – Landbohjemmet blev drevet som afholdsbeværtning. Bomhuset blev lejet ud til en fisker og én af kontoristerne på herredskontoret og i 1906 blev det nedrevet og købt af børstenbinder Alexandersen, der byggede huset på Vestergade 33, som i dag (1955) ejes af en vognmand. Det var den sidste af den århundrede gamle færdselstradition, der dermed forsvandt. – Det man i gamle dage kaldte Skjern By, Skjern Birk, gik over i historien. Havde de gamle Skjern-boere været mere vågne og forstandige, havde Skjern By haft en helt anden beliggenhed, end den har i dag og langt bedre og billigere plads at anbringe en by på. Kun en lille historie herom. Historien er fortalt mig af sagfører Kiær, der begyndte sin prokuratorvirksomhed på Skjern Brogaard i 1870 efter at have været fuldmægtig på herredskontoret fra 1865. Der lå mellem Bomhuset og Skjern Brogaard en gård vest for banen, der ejedes af enken efter en mand ved navn Jens Hahne. Til enken kom en mand – en apoteker – der havde fået bevilling til at drive apotek her på egnen. Pladsen var ikke bestemt. Han måtte selv vælge, hvor han ville nedsætte sig. Han bestemte sig til pladsen ved den nye vej nede ved Bomhuset. Han henvendte sig til enken, hvis jord gik ud til vejen og ville købe grund af hende. Efter nogen betænkning sagde hun nej og motiverede det med følgende: ”Nej. Det kun hun et for æ sovns skyld, te den skull nødde ha ham og fød’ o. Her ku et blyv novet for ham å løv af!” – Dermed var den sag afgjort. Apoteket kom til Tarm og syge- og epidemihuset kom af den grund til at ligge der. Først i 1922 fik Skjern by apotek. Havde vi haft et vågent sogneråd, var det vel også blevet anderledes.

Hernede ved Skjern Borggaard blev der i 70-erne rejst en mindestøtte for Grundlovens giver, Frederik VII. Der var nogle Skjern klitter – kaldet Skjern Sande (Skjern Saaen) – også kaldet ”æ Dæmjord” – eller dæmningsjord. Dette grå flyvesand strakte sig som brinker ud mod Skjern Aas gamle løb. Da alt er fladt hernede i Skjern Aa-dalen, fik stedet, hvor Frederik VII stod, højen med mindestøtten. Den var beplantet med fyr og gran. Her blev Grundlovsfesterne holdt i mange år og mange andre fester. Som drenge havde vi udflugter derned med madkurve og legen gik på de bare agre, hvor før Jens Hahnes gård lå.

Som tidligere skrevet, var det handel, håndværk og industri, der kom til at præge den kommende by.

På Petersminde boede Herredsfogeden endnu trods tinghuset var flyttet til byen i 1884. Og herredskontor og herredsret lå 1,5 km. fra hinanden. Der gik mange år inden myndighederne blev klar over det urimelige forhold. I 1940 blev det endelig flyttet op på tinghuset efter at fængselscellerne på et detentionslokale nær, var nedlagt. Postvæsenet havde kun brevsamlingssted under Tarm Postkontor og det var stationsforstanderen, der ordnede posten fra stationens kontor. At Tarm havde postkontor, lå i, at postdiligencen fra Vejle og Horsens havde station på vej efter Varde og Ribe. Herom fortalte sagfører Kiær mig om, hvorledes de måtte spadserede over Skjern Enge ved juletid over til diligencen, for at komme med til Ribe, hvor hans fader var stiftsfysikus. Det kunne hænde, når de endelig var kommet over til Tarm, at der ikke var plads og først kunne komme med næste dag. Så måtte de gå tilbage ad den vanskelige vej over engene. – Stationsforstanderen var jo i vi drenges øjne en stor mand, med den fine uniform på. Før den ny

retsændring var præsten vel den eneste offentlige myndighed foruden birkedommeren. Som dreng husker jeg især herredsfoged W. Meyn, der fik sin afsked i 1898. Jeg var året før min konfirmation hos en sagfører Christensen hver eftermiddag. Jeg ordnede post og skrev forskelligt efter diktat og løb ærinder. Jeg var lidt ængstelig for herredsfogeden, der var en meget kolerisk herre. Det var nu i reglen herredsfuldmægtig Schytte eller skriver Olsen, jeg skulle henvende mig til. En dag, jeg kom derned, sad der på bænken inde i forkontoret én af landevejens forhutlede riddere og den store politibetjent Madsen ved siden af. Inden jeg var færdig til at gå, kom den høje svære herredsfoged farende frem fra sit kontor hen mod den arme mand – og en sand syndflod af hårde ord regnede ned over ham. Han måtte være vant til behandlingen og trak foragteligt på munden. Jeg kunne forstå, manden havde betlet og politibetjenten fik ordre til at indsætte ham i arresten. Samme herredsfoged havde tre flotte heste. Han red og fruene kørte i Landauer. Byens og omegnens honoratiores samledes til fest en gang i mellem, og da var samme herredsfoged brav til at tømme glasset. Det var da også under påvirkning af for mange glas, at han en gang kørte landaueren ud i åen og mistede den ene hest og rettens protokoller blev rigeligt skyllede. En anden gang havde han været på en gård, Slumstrup, hvor proprietær Matzen regerede. Og de havde nydt bravt af de våde varer. Herredsfogeden pralede af den magt han havde som øverste øvrighedsperson i Bølling Nr. Herred. Matzen var ikke den mand, der gik af vejen for en grov spøg og drillede Meyn med, at han kunne ikke uden videre arrestere hvem som helst, når det passede ham. Meyn lod ham vide, at det skulle han vise ham straks. Han fik spændt for sin vogn og af sted i galop til Skjern. Tilfældig kom jeg med far nede fra åen, hvor vi havde taget os et bad og var ligeud for sagfører Kiær, da vi så herredsfogedens vogn svinge fra Bøllingvej og ind på ringkøbingvej – alt hvad hestene kunne løbe. Nå, sagde far. Der har vi herredsfogeden. Nu har han nok igen fået for meget. Herredsfogeden svingede ind på pladsen ved Tinghuset og ind efter politibetjenten, der straks kom ud med håndjern i hånden. Herredsfogeden og betjenten gik hurtig hen til sagfører Kiær og ind i dennes bolig. Lidt efter kom de ud med Kiær som arrestant sammen med højtråbende gæster. Thi der var stort selskab. Kiærs gæster gjorde alt for at undgå skandale. Distriktslægen – én af gæsterne – sagde rent ud til Meyn, at han var sindssyg. Men Kiær måtte med og dermed tilbringe natten i arresten. Dagen efter kom amtmanden og udfriede ham, og fik Meyn sat fra bestillingen. Og så fik vi en ny herredsfoged ved navn Kragh i Bølling Herred. Vores store politibetjent havde været hestegardist, og ham var vi gode venner med. Han kunne fortælle historier om og fra soldatertiden. Jeg husker særlig én, fordi det er ”en sej” – et mundheld, der ofte blev anvendt om folk, ”der løb rundt i det” og ikke vidste, hvordan de skulle slippe ud af en kedelig situation. Vi drenge kendte udtrykket godt og han forklarede os, at den stammede fra hestgarden. Mundheldet: ”Han har det som en fis i et par læderbukser”. Han forklarede os, at hestgarden havde læderbukser på, og blev trukket på medens de var våde, netop for at de kunne sidde aldeles stramme. – Når de så – som naturligt var – skulle af med luft, kunne den ikke komme ud. Der blev en bule på bukserne og så måtte gardereren prøve med hånden, at presse luften op og ud ved bukselinningen. Og det kunne jo drille ikke så lidt. Ja – så var vi altså så kloge. Politibetjenten blev senere arrestforvarer. Dernede på herredskontoret må de have haft det hyggeligt. Hver gang jeg var der, dampede samtlige tre på lange piber. Herredsfuldmægtigens pibe var så lang, så den ragede langt bagud for stolen. Tobakken var heller ikke så dyr som i dag. Ældste fuldmægtig boede oppe i byen ved siden af tinghuset. Det var en god spadseretur morgen og aften. Hjemme privat havde han kontor, hvor han drev lidt sagførervirksomhed. Der var nu to sagførere i Skjern, og de fik jo naturligt efterhånden alt vedrørende sagførerbejde. Byen var endnu ikke større, end at alle kendte hinanden og der sad endnu en rest tilbage af den gamle autoritetstro på de studerede mennesker. Vi fik besked på at hilse på de i vor by fungerende embeds- og tjenestemænd, selv om vi ikke rigtig kendte noget til dem. Jeg kan vel egentlig forklare det ved at anføre den gamle sagførers form for tiltale, når den jævne mand kom ind på hans ”Contoir” og det, han modtog ham med et: ”Nå, hvad vil Han så!” – I hvert fald er omgangstonen i dag vidt forskelligt fra den gang. Men der var dog noget hyggeligt over livet den gang, og jeg tror det ligger i, at der var tid til at nyde mennesket med alle

dets gode og dårlige egenskaber. Der var ikke så megen jag, som tager hele fornøjelsen ved at leve. Der var tid i arbejdstiden til også at nyde selve arbejdet. Det – der var frembragt. Nu gælder det om at få det færdig og væk fra hånden, som noget én uvedkommende. Det var noget, der skulle laves. Ikke noget man ville, for at glædes ved det, når det var færdigskabt.

Bønderne i sognet betragtede husene, der groede op på de magre agre, med vagtsomme øjne. Disse jordløse huse. Mon de ville gavne sognet? Enkelte viste, at de havde fremsyn og kunne se, der var fremtidsmuligheder for en større by. Bønderne havde i mange år flertallet i sognerådet, og der kunne jo godt være modstridende meninger mellem byfolkene og bønderne. Så langt jeg kan huske tilbage, skete valget af sognerådet efter religiøse skillelinjer. Det var ikke just spørgsmål om personlig dygtighed, der var i forgrunden. En stor gård eller god sparekassekonto vejede tungt til, - og så, om man havde den rette kulør religiøst. Der var jo også stiftet nogle foreninger i byen. I 1884 stiftedes Skjern Håndværkerforening. Den har haft stor betydning for håndværkerstanden og været med til at sætte sit præg på byens udvikling. Det varede dog længe, inden man så en håndværker i sognerådet. Ret tidlig blev der oprettet en borgerforening – vist i begyndelsen af 90-erne. Til at begynde med, var det kun en selskabelig forening. Senere tog den også kommunale opgaver op, iden den til sognerådsvalg opstillede kandidater og blev med tiden repræsenteret i sognerådet. Indre Mission var på det tidspunkt i stor fremgang og afholdt valgmøder i missionshuset og havde i mange år på den måde et solidt flertal i rådet. Det blev ofte fremhævet, at det var fordi, de ville have lærere og lærerinder ved skolerne, der sluttede sig til Indre mission. Det var ofte sådan, at der blev set mindre på lærernes kvalifikationer som lærer og pædagog, når bare det var en troende mand, der også ville deltage i Indre Missions Samfunds arbejde. Det var jo en fremgangsmåde, der opelskede hykleri og senere da også viste sig at være til tider gavn for begge parter.

De første sognerådsmøder her i byen, blev afholdt i skomager Outzens hus. Senere – da Nørgaard blev købt og indrettet til fattiggård, blev møderne afholdt der. Der var jo ikke så mange foreninger som i dag, men der var mange møder – mest religiøse, og indenfor hver åndelig-religiøs retning oprettedes foreninger. Endvidere blev der oprettet to afholdsforeninger og senere kom der en tredje til.

Som dreng kneb det med at hitte ud af alle de forskellige religiøse retninger der var. Man hørte navnene Evangelisk Luthersk Mission, Luthersk Mission, Indre Mission og Grundtvigs Samfund. Nu har det vel altid været svært at holde børn adskilt efter forældrenes religiøse og sociale skillelinjer. Forsøg blev jo gjort herpå. De tre missionshuse havde det, de kaldte børnegudstjeneste og samlede børnene fra fire til 14 år hver søndag eftermiddag en time – ca. Det var jo kun godt det de hørte; men de større drenge og piger, der tænkte lidt på tingene og havde kammerater i hver lejr, kunne jo af og til spørge hinanden, hvad forskel der egentlig var på det, de voksne kaldte "Troens og Verdens Frelser" enten det blev sagt i kirken eller i de forskellige missionshuse, og hvorfor vi ikke kunne følges ad, ligesom vi sammen gik i skole. Jeg for min part var dybere interesseret i lærerens bibelhistorietimer i skolen; man han blev tit kritiseret af de voksne indenfor Indre Mission for hans religionsundervisning; men han var jo også Grundtvigianer. Da jeg senere gik til konfirmationsundervisning hos pastor Moe, stødte det mig, at der altid skulle rives ned på anderledestænkende. Og kun det, der blev sagt i kirken og det missionshus han talte i, var det sande. Jeg nævner dette, fordi det skabte meget stærke gnidninger indenfor den lille, men stærk voksende stationsby og har også været medvirkende til mange uheldige dispositioner til skade for byens udvikling. Foreningslivet var ikke for 60 år siden som i dag. Men der var mange møder – særlig indenfor de religiøse samfund. Jeg mindes endnu mit spørgsmål til mine forældre: "Skal I til møde i aften igen?" Det forekom mig en kedelig aften, når de var borte fra vores hjem. Nu tænker jeg ofte på, hvordan må børn ikke føle i dag, hvor foreningslivet har indfanget næsten alle – også børnene. Rastløshed og uro præger alt og alle. Jeg har egentlig moret mig i mit stille sind over noget de kalder "De unge hjems aften". Motiveringen for denne

aften var denne, at der var alt for mange aftner optaget af møder, så hjemmene blev forsømt – og så starter man en aften mere. Det er klart at foreningslivet er nødvendigt; men hjemmet må være det første, og børnene er kun små én gang. Og det er mens de er små, grunden for deres senere udvikling lægges. Forlystelser var der jo ikke mange af. Det var ikke hver sommer, der var en luftgynge eller karrusel, og sjældent var der et lille telt med cirkus. Da højskolehjemmet blev opført omkring 1898-99, blev dennes sal udvidet med scene. Grundtvigsk Ungdomsforening blev startet, og den havde enkelte gange dilettant teater og af og til dans. Musikken var klaver og en violin – alt meget beskeden; men både unge og ældre morede sig godt. Borgerforeningen havde jo også sine fest